

DEMOKRAT PARTİ HÜKÜMETLERİNİN EĞİTİM POLİTİKALARI VE TBMM'DE EĞİTİM İLE İLGİLİ GÖRÜŞMELER (1950-1960)

Yüksel KAŞTAN* - Necmi UYANIK**

Öz

Türkiye II. Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu zorluklar ve daha sonra başlayan çok partili dönem sonunda 1950 yılında Demokrat Parti (DP) seçimleri kazanarak hükümete gelmiştir. DP ülkede 1950- 1960 yılları arasında iktidarda kalmıştır. DP yöneticileri Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) eğitim politikalarını ve ülkede eğitim alanında gerçekleştirdiklerini bilmekteydiler. Bu durum DP hükümetlerinin ülkenin eğitim alanındaki ihtiyaçları ile yapılması gerekenleri eğitim politikalarına yansıtma- larında kendilerine yarar sağlamıştır. Ülkede 1923 ile 1950 arasında görev yapmış CHP hükümetlerinin eğitim politikaları (okullaşma, öğretmen yetiştirme, okul yapımı, üniversite açma, teknik eğitime önem verme gibi) genel olarak DP hükümetleri tarafından da devam ettirilmiştir.

Çalışmada Türkiye'de 1950-1960 yılları arasında DP'nin hükümet politikaları, eğitim politikaları, Beşinci ve Altıncı Eğitim Şuraları, TBMM'nin 1951, 1954, 1957 ve 1960 yılı bütçe görüşmeleri başlıklar halinde ele alınmıştır. DP hükümetlerinin bu süreçte eğitim alanında gerçekleştirdikleri icraatları incelenmiştir. Nitel araştırma deseninde doküman analizi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışmada DP'nin hükümet programları, TBMM tutanakları içerisinde eğitimle ilgili metinler incelenmiştir. Bu metinler arasında DP ve CHP milletvekilleri arasından söz alanların konu ile ilgili konuşmalarına örnekleme metoduna göre yer verilmiştir. Bu çalışmada DP hükümetlerinin eğitim politikaları ile eğitim alanındaki icraatları araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Demokrat Parti, Hükümet, Eğitim, Politika, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Görüşme

* Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü Öğretim Üyesi, Antalya/Türkiye.
kastanyuksel@hotmail.com
Orcid No: 0000-0002-8616-8968

** Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Konya/Türkiye.
necmiuyanik@hotmail.com
Orcid No: 0000-0003-3692-3168
Makale Gönderilme Tarihi: 04.06.2021
Makalenin Kabul Tarihi: 06.10.2021
Makalenin Yayınlanma Tarihi: 25.10.2021
Makalenin Türü: Araştırma

EDUCATIONAL POLICIES OF THE DEMOCRATIC PARTY GOVERNMENTS AND DISCUSSIONS ON EDUCATION IN THE TGNA (1950-1960)

Abstract

The Democratic Party (DP) came to the government in 1950 by winning the elections following the difficulties brought by the World War II and at the end of the multi-party period. The DP remained in power in the country between 1950 and 1960. DP administrators knew about the education policies of the Republican People's Party (CHP) and what they were doing in the field of education in the country. This situation helped the DP governments to reflect the country's needs in the field of education and what needs to be done in their education policies. The education policies of the Republican People's Party governments that served in the country between 1923 and 1950 (such as schooling, teacher training, school construction, opening a university, giving importance to technical education) were generally continued by the DP governments.

In this study, the government policies of the DP between 1950-1960, education policies, Fifth and Sixth Education Councils, and the 1951, 1954, 1957 and 1960 budget negotiations of the Turkish Grand National Assembly in Turkey were discussed under the aforementioned headings. The actions of the DP governments in the field of education in this process were examined. In this study, which was carried out using the document analysis method in a qualitative research design, the government programs of the DP and the texts related to education in the parliamentary minutes were examined. Among these texts, the speeches of the DP and CHP deputies on the subject were included according to the sampling method. In this study, the educational policies of the DP governments and their actions in the field of education were investigated.

Keywords

Democrat Party, Government, Education, Politics, Turkish Grand National Assembly, Discussion

GİRİŞ

Çalışmanın amacı 1950- 1960 yılları arasında DP hükümetlerinin eğitim politikaları, bu politika içerisinde ülkede örgün eğitim alanında her kademedeki okullaşma, okul yapımı ve yaygın eğitim alanındaki faaliyetlerini incelemektir. Araştırmada DP hükümetlerinin gerçekleştirdiği 5. ve 6. Milli Eğitim Şuraları, bu şuralarda alınan kararların hükümetlerin icraatlarına yansımaları, TBMM’nde bütçe görüşmeleri sırasında eğitim alanında gerçekleşen görüşmeler, DP milletvekillerinin konuşmaları, CHP milletvekillerinin eleştiri ve taleplerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Cumhuriyetin en önemli konularından birini ülkede eğitim seferberliği oluşturmuştur. Eğitimin her kademesinde okul açılmış, öğretmen yetiştirilmiş ve öğrencilerin okullaşma oranı yükseltilmeye çalışılmıştır. 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında erkeklerin % 10’u, kadınların % 3’ü okuryazardır. Batılılaşma hedefi çerçevesinde dönemin siyasi kararı ile 1928 yılında Latin alfabesine geçilmiş ve böylece bu alfabe ile ülkede okuryazar oranı yükseltilmeye gayret edilmiştir.¹

Atatürk döneminde rejimin yerleşmesi, millilik, bilimsellik, laiklik, karma, uygulanabilirlik, fenne ve deneye dayalı olması, inkılaplar, Atatürkçülük ideolojisi gibi konular eğitimde öne çıkmıştır. CHP hükümetleri ülke gerçeklerine göre, ülkenin, halkın modern ve gelişmiş ülkelerin seviyesine çıkabilmesi için gerekli adımları atar, nabza göre şerbet vermeyecek halkın o günkü isteklerine göre değil ülkenin geleceğine yönelik programlar izlemeye çalışır.² I. Dünya Savaşı, Milli Mücadele, CHP hükümetlerinin devletçi siyaseti, ağır vergiler derken ülkede halk uzun süre zor şartlarda yaşamıştır. Bir de bütün bunlara II. Dünya Savaşı’nın ağır yükleri binince halk çok daha zor günler yaşamıştır. Ülkede 1934-1939 arasında çok başarılı bir şekilde uygulanan I. Beşyillik Sanayi Kalkınma Planı’nın ardından planlanan II. Beşyillik Sanayi Kalkınma Planı bu olumsuz şartlar nedeniyle uygulamaya geçirilememiş ve halk ekonomik olarak beklenen refaha ulaşamamıştır.³

Atatürk’ün ölümü sonrasında İsmet İnönü döneminde Köy Enstitüleri’nin açılması ve ülkede yaygınlaştırılması ile bir eğitim seferberliği başlatılmasına rağmen II. Dünya Savaşı ve ülkeye getirdiği yük nedeniyle halkta büyük bir hoşnutsuzluk yaşanır. CHP’nden ayrılan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, 7 Ocak 1946 tarihinde Celal Bayar başkanlığında DP’yi kurarlar. Böylece ülke ilk defa çok partili bir döneme geçerken eğitim alanında da farklı siyasi düşünceler ortaya

¹ Abdurrahman Boran, "Cumhuriyet Döneminde Eğitimde Meydana Gelen Gelişmeler", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 9, (2000), s. 304.

² Kemal Haşim Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1967, s. 126.

³ Şevket Gedikoğlu, *Kemalist Eğitim İlkeleri Uygulamalar*, Çağdaş Yayınlar, İstanbul 1978, s. 7.

konulmuş olur.⁴ Özellikle medreselerin kapatılması, anayasanın Türkçeleştirilmesi, dini okulların yaygınlaştırılma çabası, Sovyetler Birliği'nin etkisi nedeniyle sol düşüncelerin yaygınlaşması, sendikal hareketler, yazılı basın ve üniversitelerin özerkleşmesi gibi siyaset CHP'yi sol bir parti olarak görülmesine neden olur. Bu nedenle Köy Enstitüleri'ne karşı DP yeni bir siyaset güderek hükümete geldiğinde, Halkevleri ile İmam Hatip Okullarını yaygınlaştıracaklarını, Anayasanın tekrar dini kurumların eski haline getirileceği sözlerini verir.⁵

II. Dünya Savaşı sonrasında dünyada Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında oluşan iki kutuplu düzen, ülkede de etkisini göstermeye başlamıştır. Bu süreçte hem ABD'nin hem de SSCB'nin Türkiye'de siyasi partilerin programlarına nüfuzu ile partiler yeniden yapılanmıştır.⁶ DP'nin 1946 yılında yayınlanan programında eğitimin millî olacağı, millîlik ve beraberlik ilkeleri öne çıkartılır. İlaveten toplumun değişen şartlarına uygun olarak yeniden yapılandırılması, eğitimi oluşturan maddi unsurların yanında manevi değerlere de önem verilmesi vurgulanmıştır.⁷ Bu bağlamda konunun anlaşılabilmesi için DP hükümet politikalarına bakılmalıdır.

I. DP HÜKÜMET POLİTİKALARI

DP, 1950 yılındaki seçimleri kazanmış 27 yıllık CHP Hükümetine son vermiştir. DP hükümete gelince kendi eğitim siyasetini belirleyecektir. DP hükümeti her alanda komünizmle mücadele edeceklerini programına alır. Bu siyaset, CHP'nin eğitim siyaseti ile paralel değildir ve daha çok halkın isteklerine ve oya yöneliktir. DP programında, komünizmle mücadele olarak eğitimde milliğe yer verilir. Programda, eğitimle ilgili işlerin maddi bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, millî ahlakı sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda manevi kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin, bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü akıbetlere sürüklenebileceğinin doğal olduğu yer almıştır. Ülkenin talim ve terbiye sisteminde bu gayeyi göz önünde bulundurmayan, gençliğini millî karakterine ve ananelerine göre manevi ve insani değerlerde donatamayan bir ülkede ilmin ve teknik bilginin yayılmış olmasının, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamanın teminatının sayılamayacağı ifade edilmiştir.⁸

⁴ Necdet Ekinci, *Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1997, s. 125-130.

⁵ Caner Yüce, *Demokrat Partinin Eğitim Politikası ve Cumhuriyet Halk Partisinin Muhalefeti*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon 2008, s. 23.

⁶ Mahmut Goloğlu, *Millî Şef Dönemi (1939-1945)*, Goloğlu Yayınları, Ankara 1974, s. 401-402.

⁷ Ali Ata Yiğit, *İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası (1938-1950)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992, s. 42.

⁸ Nuran Dağlı, Belma Aktürk, *Hükümetler ve Programları (1920-1960)*, C 1, TBMM Basımevi, Ankara 1988, s. 180-181.

DP hükümete gelir gelmez esasen eğitimin tüm kademelerine önem vermiş olmasına rağmen düşünce ve siyasi düşünce olarak farklı uygulamalara gitmiştir. 1951 yılında Halkevleri kapatılmış ve mal varlıkları devletleştirilmiştir. Aynı şekilde Köy Enstitüleri de 1954 yılında kapatılarak binaları öğretmen okullarına dönüştürülmüştür. DP Hükümeti CHP'nin seçmeli hâle getirdiği din dersi zorunlu hâle getirilmiştir.⁹

DP hükümetleri ilkökul eğitimini çok önemseyerek bunu eğitimin temeli olarak görmüştür. Çocukların geleceklerinin daha iyi planlanması için onların çok iyi eğitilmesi gereğine dikkat çekmiştir. Ülkede şehir öğretmenlerinin farklı, köy öğretmenlerinin farklı kaynaktan yetişmelerinin uygun olmadığı, bu nedenle Köy Enstitülerine son verileceği ve bütün öğretmenlerin aynı kaynaktan yetişecekleri ifade edilmiştir.¹⁰

Ülkede ortaöğretim kurumlarının bina, öğretmen, araç gereç ve programı olarak eksik olduğu, bunun mutlaka geliştirilmesi gerektiği yer almıştır. Öğrencilerin bir meslek edinmesi, halkın ekonomik refahı, işgücünün oluşturulması amacıyla mesleki ve teknik eğitime gereken önem verilecektir.¹¹

Tablo 1: DP Hükümetleri Dönemi Milli Eğitim Bakanları ve Görev Süreleri.¹²

Hükümet Maarif Vekili	Görev Süresi	Milli Eğitim Bakanı
1.Adnan Menderes Hükümeti	22 Mayıs 1950- 9 Mart 1951	Avni Başman, 22 Mayıs- 2 Ağustos 1950, Nuri Özsan (vekil) 2 Ağustos- 10 Ağustos 1950, Tevfik İleri (vekil) 11 Ağustos 1950-
2.Adnan Menderes Hükümeti	9 Mart 1951- 17 Mayıs 1954	Tevfik İleri 11 Ağustos 1950- 6 Nisan 1953, Rıfık Salim Burçak 9 Nisan 1953- 17 Mayıs 1954
3.Adnan Menderes Hükümeti	17 Mayıs 1954- 9 Aralık 1955	Celal yardımcı 17 Mayıs 1954- 9 Aralık 1955
4.Adnan Menderes Hükümeti	9 Aralık 1955- 25 Kasım 1957	Ahmet Özel 9 Aralık 1955- 13 Nisan 1957, Tevfik İleri (2. Defa) 13 Nisan 1957- 25 Kasım 1957
5.Adnan Menderes Hükümeti	25 Kasım 1957- 27 Mayıs 1960	Celal Yardımcı (2. Defa) 26 Kasım 1957- 22 Mayıs 1959, Tevfik İleri (vekil) 23 Mayıs 1959- 8 Aralık 1959, Atif Benderlioğlu 9 Aralık 1959- 27 Mayıs 1960

DP, üniversitenin özerk hâle gelmesi, nitelik ve nicelik olarak geliştirilmesi, araştırma ve geliştirme enstitülerinin kurulması gerektiğine yer

⁹ Erdoğan Başar, *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2004, s. 17-22; İskender Okudan, *Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, Ankara 2006, s. 23-30.

¹⁰ İsmail Güven, *Türkiye'de Devlet, Eğitim ve İdeoloji*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2000, s. 43.

¹¹ Fatma Gök, "75 Yılda İnsan Yetiştirme Eğitim ve Devlet", *75 Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s. 1-8.

¹² İlhan Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C III, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 665.

verir. Öğretmenlerin, mesleğe başladıktan sonra hizmet içi eğitim ile kendilerini yetiştirme ve yeni gelişmelerden haberdar olma gayreti içinde olmalarını gerekir. DP'nin eğitimle ilgili öncelikleri arasında milliyetçilik, maneviyatçılık, demokratlık, bilimsellik, ilerlemecilik, laiklik, halk eğitimi ve fırsat eşitliği ilkeleri yer almaktadır. Türkiye'de eğitimle ilgili en fazla görülen problemler öğretmen yetiştirme, ilköğretim, yükseköğretim, mesleki ve teknik eğitim, din eğitimi ve halk eğitimidir.¹³

DP Hükümetleri döneminde yedi farklı isim Milli Eğitim Bakanlığı yapmıştır. Tablo 1'de görüldüğü üzere Avni Başman, Nuri Özsan, Rıfki Salim Burçak, Ahmet Özel ve Atıf Benderlioğlu birer kez ve kısa dönemler, Celal Yardımcı iki kez, Tevfik İleri ise üç kez Milli Eğitim Bakanlığı görevi yapmıştır. Buna göre en fazla görevi Tevfik İleri yapar.

DP'nin kuruluş aşamasından itibaren CHP'nin devletçi politikasına karşı liberal politikayı izlemiş olması doğal olarak eğitimde de daha serbestçi bir modeli benimsemesine yol açmıştır. Buna göre eğitimde daha çok Batı modeli ve uygulamaları örnek alınmıştır. CHP'nin medreselerin kapanması sonrası daha laik bir eğitim siyaseti izlemesi, dini değerleri daha hassas olan kesimi rahatsız etmiş ve bu kesim, tek parti döneminde bu rahatsızlıklarını pek dile getirme imkânı bulamamıştır. DP, bu tablodan hareketle parti programında, dini konularda duyarlı olmuş ve eğitimde daha millî bir politika izleme yolunu seçmiştir.

I.1. Birinci DP Hükümeti'nin Eğitim Politikası

DP'nin ilk hükümeti Adnan menderes başkanlığında 22 Mayıs 1950 tarihinde kurulmuştur. Hükümet programında bir milletin bağımsız yaşayabilmesi için sadece bilim ve teknikte ilerlemesinin kâfi olamayacağı, 1950'ler dünya şartları nedeniyle toplumun ulusal ve ahlaki değerlere dayanmasının ve ruhlarda manevi değerlere yer verilmesinin mecburiyetine yer verilir. Hükümet, CHP hükümetlerinin eğitim siyasetlerinin açık ve rasyonel bir planlamanın eksik olmasından, planlarının devamlı değişikliklere maruz kaldığını ifade eder. Bu nedenle yeni hükümetin eğitimi, bir bütün olarak ele alacağı ve parti programının ilkeleri doğrultusunda yeniden yapılandıracağı vurgulanır. Başbakan hükümet programında eğitim ve öğretimde temel aldıkları ilkelerin genel niteliğinin millî ve ahlaki esaslara dayanacağını söyler. Menderes, hükümetleri döneminde parti programını esas alarak demokratik ve bilimsel nitelikli yeni düzenlemeler yapacaklarını ifade eder. Bu ifadelerden CHP'nin hükümet politikalarının aksine, eğitim ve kültür politikalarının daha gelenekçi ve muhafazakâr tabanlı olacağı anlaşılmaktadır.¹⁴

¹³ Emre Kılıç, *Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikası (1950-1960)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir 2008, s. 80-82.

¹⁴ *TBMM Tutanak Dergisi*, 9. Devre, C 6, 16.06.1950, TBMM Yayınları, Ankara 1950; Dağlı ve Aktürk, *age.*, s. 190-192.

DP Hükümetinin ilk Milli Eğitim Bakanı Avni Başman olmasına rağmen kısa dönem görevde kalmış, daha sonra bir süre Nuri Özsan bu göreve vekâlet etmiştir. Bakanlık görevine gelen Tevfik İleri döneminde yeni okul açmak yerine var olan okullarda bakım ve onarım yapılması tercih edilmiştir. Yeni okul açmak plan dâhilinde daha uzun bir döneme planlanmıştır. Tevfik İleri, bu konuda TBMM’de “... biz bu işin hatta önümüzdeki seneler için verilebilecek parayı da rica ederek bir plana bağlamak kararındayız. Bu öyle bir plan ki, hangi senelerde, hangi köyde mektep yapabileceğimizi şimdiden bilebilelim.” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.¹⁵

Tablo 2: 1949-1950, 1950-1951 ve 1959-1960 Eğitim Öğretim Yılında Öğrenci ve Öğretmen Sayısı¹⁶

Öğretim Yılları	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı			Dönem
			Kız	Erkek	Toplam	
Anaokulu	52	71	819	941	1 760	1949-1950
	66	111	1 235	1 612	2 847	1950-1951
İlkokul	17 106	34 821			1 591 000	1949-1950
	17 428	35 871	599 711	1 016 915	1 616 626	1950-1951
	21 429	54 049	931 794	1 582 798	2 514 592	1959-1960
	330	3 730			58 675	1949-1950
Ortaokul	364	3 871	15 274	46 573	61 847	1950-1951
	641	9 725	56 916	181 035	237 951	1959-1960
	58	1 425			18 257	1949-1950
Lise	60	1 424	3 687	15 335	19 22	1950-1951
	129	2 825	13 378	41 484	54 862	1959-1960
	317	4 584			55 522	1949-1950
	326	4 488	11 626	41 663	53 89	1950-1951
Mesleki ve Teknik Ortaokul	503	7 382	27 467	70 543	98 010	1959-1960
	34	1 852			20 363	1949-1950
	34	1 950	4 862	19 953	24 815	1950-1951
Yüksek Öğretim	49	3 911	11 097	42 927	54 069	1959-1960

¹⁵ İsmail Şahin, *Demokrat Parti Hükümetleri Dönemindeki Eğitim-Kültür Politikaları*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kayseri 1998, s. 27.

¹⁶ DİE, *1950 Nüfus Sayımı Verileri*, DİE Yayını, Ankara 1950; DİE, *1960 Nüfus Sayımı Verileri*, DİE Yayını, Ankara 1960.

DP Hükümeti döneminde, CHP devrinde isteğe bağlı olarak verilen din eğitimi, programa alınarak zorunlu dersler arasına alınmıştır. Bu çerçevede 21.10.1950 tarihli kararla ilkokul 4. ve 5. Sınıflarında din dersi zorunlu tutulmuştur. Böylece çocuklar millî ve manevi değerlere daha güçlü bağlanacaktır. Bu dönemin bir başka farklı uygulaması da komünizmle mücadelenin eğitim alanında da görülmeye başlamasıdır. Milli Eğitim Bakanı, Cumhuriyet Savcılığı'ndan komünistlik faaliyetlerinde bulunduğu iddiasıyla tevkif edilenlerin isimleri istenmiş, öğretmenlerin parti işleri ile uğraşmaları yasaklanmış, bundan sonra siyasetle uğraşanların ihbar edilmesi ve bunlar hakkında derhal tatbikata geçilmesi kararı alınmıştır.¹⁷

DP hükümeti, öncelikle ordu mensubu 150 kişiyi meslekten ihraç ederken 18 Haziran 1950 tarihinde yayınlanan bir genelge ile kapsam genişletilerek memurlar da dâhil edilmiştir. Böylece hükümet ordu ve bürokraside görev yapanlardan kendilerine uymayan, muhalefet edenleri ya meslekten ihraç etmiş ya da yerlerini değiştirmiştir. Bunlara öğretmenlerin de dâhil edilmesi eğitim ve öğretim kadrosunda endişe oluşturmuştur. Bu dönemde birçok öğretmenin yerleri değiştirilmiş, birçok öğretme de terfi sorunu yaşamıştır. Kadro sıkıntısı nedeniyle terfi edilemeyen 1750 öğretmeni temsilen bir heyet İstanbul'a giderek, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı, Başbakan Adnan Menderes'i, TBMM Başkanı Refik Koraltan'ı ve Milli Eğitim Bakanı Avni Başman'ı ziyaret ederek kendilerine öğretmenlerin terfi problemlerini iletmiştir. Burada gerçekleşen görüşmelerde devlet yetkililerinden bu meselenin çözüleceğine dair söz alınmıştır.¹⁸

Birinci Menderes Hükümeti'nin sonlarında ABD'den değişik branşlarda ülke kalkınması için uzmanlar davet edilmiştir. Bu kapsamda ilk gelenlerden bir eğitim uzmanı Watson Dickerman'dır. Kendisi incelemeleri sonunda hazırlamış olduğu raporda köy çocuklarının eğitimi, köy öğretmenlerinin yetiştirilmesi, halkın okuryazar oranı ve eğitim düzeyinin yükseltilmesinin demokrasi yolunda çok önemli yapılması gereken uygulamalar olduğuna değinmiştir.¹⁹

Birinci Menderes Hükümeti döneminde CHP hükümetlerinin eğitimde okuma yazma, ilkokullaşma, okul yapımı ve öğretmen yetiştirme politikalarını daha hızlı bir şekilde takip etmiştir. Ancak siyasi farklılıkları ve oy verenlerin kendilerinden beklentileri doğrultusunda kadrolaşmaya gitmişler, eski düzeni tasviye etmişlerdir. Doğal olarak bu durum rahatsızlıklara yol açmıştır. Genel olarak hükümet eğitimde başarılı olmaya çaba sarf etmiştir.

¹⁷ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları (1944-1973), Demokrat Parti'nin Altın Yılları (1950-1954)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1991, s. 120.

¹⁸ Şevket Çizmeli, *Menderes Demokrasi Yıldızı?*, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2007, s. 265-270.

¹⁹ Watson Dickerman, *Türkiye'de Halk Eğitimi Hakkında Rapor*, Maarif Basımevi, Ankara 1956, s. 12-13.

I.2. İkinci DP Hükümeti'nin Eğitim Politikası

İkinci Menderes Hükümeti süresince, iki Milli Eğitim Bakanı görev yapmıştır. İlk olarak bir önceki hükümet döneminden devamla Tevfik İleri ve onun istifası sonrasında atanan Rıfık Salim Burçak olmuştur. İkinci Menderes Hükümeti, DP hükümetleri döneminde eğitime en fazla önem verenidir. Eğitim konusunda izlenecek strateji “...gençliğini milli karakterine ve ananelerine göre manevi ve insani değerlere teçhiz edemeyen bir ülkede ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamanın teminatı sayılamaz. Gençliğimizin vatan ideali etrafında toplanmasını hareket noktası olarak alıyoruz...” denilerek millî değerlere özellikle önem verileceği belirtilmiştir.²⁰

Hükümet programında ilk, orta, mesleki ve teknik okullar ile yükseköğretimde tek bir eğitim sisteminin uygulanmasına karar verilmiştir. Programda ilk defa Doğu Anadolu’da bir üniversite kurulacağı yer alırken eğitimin millî, ahlaki niteliği öne çıkarılmış, gençliğin vatan ülküsü etrafında toplanması hedeflenmiştir. Bu amaçla tüm ilkokul öğretmenlerinin aynı programla yetiştirilmesi temel ilke kabul edilmiştir. Bu nedenle Köy Enstitüleri ile İlköğretmen Okulları birleştirilmiştir. Böylece Köy Enstitüleri son bulmuştur.²¹ Ayrıca programda, “Teknik öğretim okullarında ziraat ve yol kalkınmasının makineleşmesine muvazi olarak bölge ihtiyaçlarına lüzumlu ustaları yetiştirmek üzere kurslar ve şubeler kurulacaktır.” denilerek Köy Enstitülerinin yerini kursların ve şubelerin alacağı ifade edilmiştir. CHP hükümetleri döneminde kurulan Halkevleri ve Halkodaları, 11 Ağustos 1951 tarihinde kapatılmış, mal varlıkları hazineye devredilmiştir.²²

Hükümet programında din ve dünya işlerinin ayrı tutulması ilkesi benimsenmekle beraber, vicdan özgürlüğünün demokrasinin temel ilkerlerinden olduğu, bu nedenle de her türlü baskıya son verilmesi gerektiği yer almıştır. Menderes, Arapça ezan yasağının kaldırılması, ilkokullara din dersinin zorunlu olarak konulması ve din üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması hususunda yaptıkları düzenlemeleri savunarak, dinin istismar edilmesine ve aşırı dini faaliyetlere izin verilmeyeceğini söylemiştir.²³

İkinci Menderes Hükümeti döneminde de eğitimde okullaşma, ilkokul yapma, öğretmen yetiştirmeye ve demokratikleşmeye önem verilmiştir. Ülke özellikle Doğu’da bir üniversite açılması, eğitim her kademesinde ilerleme ve gelişme sağlanmaya çalışılmıştır.

²⁰ <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP20.htm> (Erişim tarihi: 20.03.2021).

²¹ Yusuf Özdemir-Elif Aktaş, “Halkevleri (1932’den 1951’e Kadar)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 45, Erzurum 2011, s. 260.

²² <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP20.htm> (Erişim tarihi: 20.03.2021).

²³ *TBMM Tutanak Dergisi*, 9. Devre, C 6, TBMM Yayınları, Ankara 1953, s. 81.

Tablo 3: DP Hükümetleri Dönemi Okul ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları²⁴

Okul Türü	Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı					Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
DP Hükümetleri										
Anaokulu	34	42	46	46	43	25	28	31	31	26
İlkokul	93	98	101	106	117	45	47	47	38	47
Ortaokul	170	182	206	234	371	16	18	21	22	25
Lise	317	405	396	325	425	13	17	16	16	19
Mesleki ve Teknik Ortaokul	163	157	168	175	195	12	12	13	14	13
Yüksek Öğretim	730	686	802	925	1103	13	11	13	15	14

I.3. Üçüncü DP Hükümeti'nin Eğitim Politikası

Adnan Menderes Başbakanlığında Üçüncü DP Hükümeti, 17 Mayıs 1954 tarihinde kurulmuştur. Bu hükümet yaklaşık 7 ay sürmüştür, Milli Eğitim Bakanlığı'nı Celal Yardımcı yapmıştır. Hükümet programında ilk iki programda yer aldığı gibi halkın ve gençlerin manevi değerlerle yetiştirilmesi, milletin özgür ve bağımsız yaşaması önemsenmiştir. Programda DP hükümetleri dönemlerinde eğitime ayrılan mali kaynakların artırıldığı ve yeni dönemde de büyük çaba harcayarak hedeflere ulaşılacağı ifade edilmiştir.²⁵

Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı, "İktisadi tedbirlerimizin müspet neticeleri ve mali takatimizde husule gelen inkişaf üzerine önümüzdeki devrede, bütün idari hizmet şubelerinde olduğu gibi, maarif sahasında da, iktidarımızdan evvelki devirlerle mukayese edilemeyecek derecede hummalı hareketlere girişmenin zamanı artık gelmiş bulunmaktadır. Gelecek yıllarda, bu sahada çok mühim neticeler elde edeceğimizden emin bulunuyoruz." diyerek, hükümet politikalarını açıklamıştır. Programda daha önceki DP hükümetlerinden pek farklı bir uygulama görülmemiş, ancak daha önce başlatılan çalışmalara devam edileceği belirtilmiştir. Bakan, ele alınması gereken konular arasında Doğu Üniversitesi'nin kurulması için çalışmalara hız verilmesi, ilköğretim kanunu, öğretmenlerin disiplin işlerinin düzenlenmesi ve okullarda sağlık sorunlarının olduğunu ifade etmiştir.²⁶

Üçüncü Menderes Hükümeti süre olarak oldukça kısa bir zaman aralığını kapsamasına rağmen bir önceki eğitim politikalarının devam ettiği görülmektedir. Bu sürede de çocukların okula gitmesi, gençlerin bir meslek sahibi olmaları, eğitime aktarılan payın artırılması için çalışılmıştır.

²⁴ DİE, 1955 Nüfus Sayımı Verileri, DİE Yayını, Ankara 1960; DİE, 1960 Nüfus Sayımı Verileri, DİE Yayını, Ankara 1960.

²⁵ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayın, Ankara 2004, s. 264.

²⁶ <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP21.htm> (Erişim tarihi: 20.03.2021).

I.4. Dördüncü DP Hükümeti'nin Eğitim Politikası

9 Aralık 1955 tarihinde Dördüncü Menderes Hükümeti kurulmuştur. Bu hükümette Ahmet Özel, Milli Eğitim Bakanı olarak atanmış, daha sonra Tevfik İleri bu görevi sürdürmüştür. Bu dönemle ilgili Adnan Menderes, DP hükümetlerinin birbirlerini tamamlayan bir bütün olduğunu ifade etmiş, başlatılan çalışmaların devam ettirileceğini açıklamıştır. Programda eğitim konularına değinilmemiş, yalnız yeni ihtiyaçlar için tedbirlerin alınacağına altı çizilmiştir. Bu Dördüncü DP hükümeti döneminde eğitim ve öğretime ilişkin hiçbir madde yer almamış, ancak Milli Eğitim Bakanı Ahmet Özel başkanlığında Altıncı Milli Eğitim Şurası toplanmıştır.²⁷

Dördüncü Menderes Hükümeti döneminde eski eğitim politikası devam edilmiştir. Her ne kadar hükümet programına alınmasa da okullaşma, öğretmen yetiştirme, üniversite açma, gençlerin mesleğe yönelik yetiştirilmesi gibi konular önemsenmiş ve bu konularda çalışılmıştır. Eğitimin her kademesinde ülke gerçekleri ve imkânları dâhilinde çaba harcanmıştır.

I.5. Beşinci DP Hükümeti'nin Eğitim Politikası

Beşinci DP Hükümeti, 25 Kasım 1957 tarihinde Adnan Menderes Başbakanlığında kurulmuştur. DP'nin bu son hükümetinde Celal Yardımcı, Tevfik İleri ve Atıf Benderlioğlu Milli Eğitim Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. Bu hükümet programında da eğitim konusu çok az yer bulmuştur. Okullardan başlayarak sağlık kurumlarına kadar bütün devlet işlerinin ülkenin ihtiyaçlarını giderecek biçimde ve imkânlar dairesinde geliştirileceğine değinilmiştir.²⁸

Hükümet programında çalışmaların devam edeceği belirtilirken, bu dönemde daha çok yükseköğretim çalışmaları yoğunlaşmıştır. Doğu üniversitesi Erzurum'da Atatürk Üniversitesi ismiyle açılır ve öğretime başlar. Tevfik İleri döneminde, Ankara'da yüksek öğretmen okulu, İstanbul'da Yüksek İslam Enstitüsü, İzmir'de Buca Eğitim Enstitüsü açılır. Bu dönemin sonuna doğru göreve gelen Atıf Benderlioğlu, kendisinden önce başlatılan icraatlara devam ederken, ülkede okul sayısındaki artış bu dönemde de dikkat çekmiştir.²⁹

Beşinci Menderes Hükümeti, ülkede muhalefetin giderek baskıları artırdığı bir döneme rast gelir. Artık CHP oylarını artırmaya başlamıştır. DP Hükümeti bu nedenle üniversite sayılarının artırılması, mesleki eğitimin yaygınlaşması, ülkede ilkokul ve ilkokullaşma probleminin gündemden düşmesi için hayret göstermiştir. Bütün bu çabalara rağmen nicel olarak

²⁷ <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP22.htm> (Erişim tarihi: 20.03.2021).

²⁸ Esmâ Torun, *II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Kültürel Değişimler -İç ve Dış Etkenler- (1945-1960)*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2006, s. 309.

²⁹ Albayrak, *age.*, s. 299-302.

veriler devamlı artmış, fakat ülke nüfusunun hızlı yükselmesi nedeniyle okul ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısında beklenen seviyeye geçmemiştir.

II. DP DÖNEMİ MİLLİ EĞİTİM ŞURALARI

II.1. Beşinci Milli Eğitim Şurası

İkinci DP hükümeti döneminde eğitim alanında gerçekleştirilen bir başka iş de Beşinci Milli Eğitim Şurası'nın toplanması olmuştur. Bu şurada ilköğretim problemi ile yeni bir anayasa tasarısının, öğretim programının, yönetmeliğin ilkokullar sağlık konusunun, öğretmenlerle ilgili diğer yasaların incelenmesi, anaokulları, öğretmen okulları ve Köy Enstitüleri öğretim programı ele alınmıştır. Daha sonraki hükümetlerde de alınan bu kararlar üzerinde çalışmalar devam ettirilmiştir.³⁰

Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri başkanlığında, Beşinci Milli Eğitim Şurası 5-14 Şubat 1953 tarihleri arasında toplanmıştır. Bakan, şuranın açılış konuşmasında; *"Milli Eğitimimizin türlü meseleleri arasında ilköğretim birinci derecede ehemmiyeti haiz bulunmaktadır. Bu öğretimi kemiyet ve keyfiyet bakımından bir an evvel en ileri bir şekilde memleketin en uzak köşelerine kadar yaymak mecburiyetindeyiz"* demiştir. Tevfik İleri, konuşmasını sürdürerek; *"İlköğretim teşkilatının mecburi ve ihtiyari olmak üzere iki kısma ayrılması uygun görülmüştür. Mecburi olanlar ilkokullarla yetiştirici ve tamamlayıcı sınıflar, özel eğitim ve öğretime muhtaç çocuklar için açılacak okullar olacaktır. Okul öncesi eğitim ve öğretim teşkilatıyla tamamlayıcı kurslar, ihtiyari müesseseler mahiyetinde kurulacaktır."* Açıklamalarında bulunmuştur. Tevfik İleri'nin bu konuşmasından da anlaşılacağı üzere şuranın gündemini, okul öncesi eğitim, ilköğretim, ilkokullarda sağlık hususunda gerekli önlemlerin alınmasına dair yapılacak olan çalışmalar oluşturmuştur. Aynı zamanda özel eğitime muhtaç çocukların eğitimi, ilköğretim ve eğitim yasası tasarısı, ilköğretimin planlanması, ilkokul programı ve ilkokula öğretmen yetiştirme Beşinci Milli Eğitim Şurası'nın konularını oluşturmuşlardır. Şuranın gündeminde ilköğretimle ilgili sekiz konu ele alınır:³¹

1.Okul öncesi eğitim ve öğretiminin; anaokulları için hazırlanmış okul program ve yönetmeliğinin incelenmesi,

2.İlkokullarda sağlık konusu ile ilgili alınması gerekli tedbirlerin tespiti,

3.Özel eğitime muhtaç çocuklar için hazırlanmış olan raporun, yetiştirme yurtlarına ait yönetmeliklerin incelenmesi ve korunmaya muhtaç çocuklar hakkındaki kanunun gözden geçirilerek değişiklik gerektiren kısımlarının araştırılması,

³⁰ Gediklioğlu, age., s. 124.

³¹ https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113340_5_sura.pdf (Erişim tarihi: 20.03.2021).

4.İlköğretim kanunu tasarısının incelenmesi ve mecburi ilköğretimin planlanması,

5.İlkokul programının yeniden gözden geçirilmesi,

6.Yeni ilkokul yönetmeliği tasarısının incelenmesi,

7.İlkokullara öğretmen yetiştirilmesi, öğretmen okulları ile Köy Enstitüleri yeni öğretim programı ve meslekte olgunlaşma konularının incelenmesi,

8.İlkokul öğretmenlerini ilgilendiren diğer konular ve genel olarak ilköğretim sorunları hakkında Şura Üyelerinin tekliflerinin incelenmesi.

Belirlenen bu hususların incelenmesi için ayrı ayrı komisyonların kurulmasına karar verilmiştir. Bu komisyonlar kendi çalışmalarını tamamladıktan sonra hazırladığı raporu şuraya sunmuş ve bu raporların incelenmesinden sonra her komisyonun incelediği konularda da belirli kararlar alınmıştır. Okul öncesi eğitim için oluşturulan komisyonca anaokulu yönetmeliği, anaokulu eğitim- öğretim programı incelenerek bu konuda bazı değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca ideal bir anaokulunun nasıl olması gerektiğine dair bazı kıstaslar belirlenmiştir. İlkokulların sağlık problemlerini inceleyen komisyon tarafından öğrencilerin beslenme sorunlarının çözülmesi, ana ve ilkokulların hijyen şartları, koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetleri gibi sağlık konuları incelenerek şuraya önerilerde bulunulmuştur.³² Yine komisyon tarafından resmi ve özel anaokulları ile ilkokulların sağlık kurumlarıyla ilgili bir kanun tasarısı ve yönetmelik hazırlanır. Özel eğitime muhtaç çocuklarla ilgili olarak, komisyonca korunmaya muhtaç çocuklar için yeni bir kanun hazırlanması, yetiştirme yurtlarının durumuyla çocukları koruma meselesinin bir bütün olarak ele alınması kararlaştırılmıştır. İlaveten komisyon, korunmaya ve özel eğitime muhtaç çocukların tespiti, bu konuyla ilgili kurumların plaklaştırılması, korunmaya ve özel eğitime muhtaç çocukların kayıt ve kabul işlemleriyle ilgili önerilerde bulunulmuş ve bu öneriler, şuraca kabul edilmiştir.³³

Şuranın en önemli konusunu yeni çıkarılacak olan İlköğretim Kanunu tasarısı oluşturmuştur. Bu tasarıyı incelemek ve mecburi ilköğretimin planlanmasını yapmak için kurulan komisyon, tasarıda bazı değişiklikler yapmıştır. Komisyon henüz ilkokul açılmamış nüfusu az ve dağınık köylerin çocukları için pansiyonlu veya yatılı veya gündüzlü bölge okullarının kurulmasını önerir. Fakat kanun tüm çalışmalara rağmen DP döneminde çıkarılamaz. İlkokul programının gözden geçirilmesi için kurulan komisyon, yaptığı çalışmalar sonunda ilkokul programının hedef ve prensipleriyle içeriği arasında bir uyum sağlanması, toplu öğretim anlayışının ikinci devrede de hâkim kılınmasını ister. Komisyon, bütün ilkokullarda

³² *Milli Eğitim Şûraları (1921-2006)*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 2006, s. 22-23.

³³ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s. 111-112.

haftalık ders saatine uyulması konusunda esnek davranılmasını kararlaştırır. İlkokuldaki din eğitimi konusu tartışmalara neden olur. Bu konuda Anayasa Hukuk Profesörü Bülent Nuri Esen tartışmalara cevap olarak, Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri de, din derslerinin bir ihtiyacı karşıladığını ve Anayasaya aykırı olmadığını ifade ederler. Konuyla ilgili komisyon, din derslerinin isteğe bağlı olmasını kabul ederek din dersi içinde öğretmenlerin not vermesini ister. Fakat din dersi için verilen notun, öğrencinin sınıf geçmesi üzerinde etkili olmamasını önerir. İlkokulların programını gözden geçiren ve köy okullarıyla ilgili olarak Amerika'dan gelen Prof. Dr. Kate V. Wofford'un hazırladığı raporu da inceleyen komisyon, Wofford'un önerdiği köy ilkokulları sınıflarının gruplar halinde birleştirilmesi ve derslerin üniteler halinde senelere göre sırayla işlenmesi usulünün uygulanmasını önerir ve öneri bu şekilde kabul edilir.³⁴

Yeni ilkokul yönetmeliğini inceleyen komisyon 194 maddeden oluşan yönetmeliğin 119 maddesini aynen kabul ederken 11 maddeyi yönetmelikten çıkartır ve 64 maddeyi de değiştirerek kabul eder. İlkokullara öğretmen yetiştirilmesi ve Öğretmen Okulları ile Köy Enstitüleri yeni öğretim programını inceleyen komisyon, ilkokul öğretmeni yetiştiren kurumların liseye dayalı, iki veya üç yıllık öğrenim veren yüksek dereceli öğrenim kurumları haline getirilmesinin bugün için güç olduğunu belirtir. İlköğretmen okulu programında değişiklik yapılarak bu kurumların amacına daha çok hizmet eden bir özellik kazandırılmasını ve ilkokul öğretmenlerinin mesleğe zevkle sarılmalarını temin için bir üst derece ile göreve başlamalarını önerir. Komisyon yerel şartlar ve ihtiyaçlara göre gerekli esnekliği de taşımak şartıyla geliştirilmiş bulunan üç ve altı yıllık öğretmen okullarının tek tip programlarını yeterli bulur. Ama Öğretmen Okullarının öğrenim süresinin ileride yedi yıla çıkarılmasının uygun olacağı da yine komisyonca belirtilir. Beşinci Milli Eğitim Şurası'nın önemli sonuçlarından biri de şurada benimsenen fikirler doğrultusunda daha sonra Öğretmen Okulları ile Köy Enstitülerinin birleştirilmeleri olur. Şehirlerde ortaokul üzerine üç yıllık, köylerde ilköğretime dayanan altı yıllık öğretmen okullarının yedi yıla çıkarılması şurada karar bağlanır.³⁵

II.2. Altıncı Milli Eğitim Şurası

Dördüncü DP Hükümeti Dönemi'nde Altıncı Milli Eğitim Şurası toplanır. Şurada ilköğretim meselesi üzerinde durulacağı, ilköğretimle ilgili bugünün ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak kanunların değiştirileceği, yerine bütün ilköğretim kurumlarını içine alacak bir İlköğretim Kanunu tasarısının hazırlanacağı açıklanır. İlaveten kadrosuzluk sebebiyle terfi

³⁴ Kate V. Wofford, *Türkiye Köy İlkokulları Hakkında Rapor*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1952; Beşinci Milli Eğitim Şurası, *Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1954, s. 60-85.

³⁵ Milli Eğitim Şuraları, *age.*, s. 354-355, 562-563.

edememiş ortaokul öğretmenlerinin mağduriyetine son vermek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı'nca yeni bir intibak kanunu hazırlanır.³⁶

Türkiye'nin 1950 sonrasında Avrupa ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'yle siyasi ve askeri işbirliğiyle birlikte ekonomik ve teknik işbirliğini de geliştirmesi, sanayileşmeyi hızlandırması, özel teşebbüs ve ticari etkinliklerin artması, kalifiyeli teknik elemana olan talebi arttırmıştır. Bu durum orta ve yükseköğretimde mesleki ve teknik eğitimin giderek yaygınlaşmasını, mesleki ve teknik eğitimin planlanmasını ve hedeflerinin belirlenmesi mecburiyetini ortaya çıkarmıştır. İlaveten belli bir eğitimin dışında eğitim alma imkânı bulamayan vatandaşların el becerilerini geliştirmek ve geçimini sağlamak amacıyla halk eğitiminden geçirilmesi yönünde talepler çoğalmıştır.³⁷

Sanayi için ihtiyaç olan teknik elemanların yetişmesi, görevlendirilmesi ve çalışma esaslarını düzenleme gereği Altıncı Milli Eğitim Şurası'nın ana gündemini oluşturmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı 18-23 Mart 1957 tarihleri arasında Mesleki ve Teknik Eğitim ile Halk Eğitimi konularının yer aldığı şurayı toplamıştır. Şurada Mesleki ve Teknik Eğitim ile Halk Eğitimi konusunda önemli kararlar alınmış ve tavsiye niteliğindeki kararlar Milli Eğitim Bakanlığı'na uygulanması amacıyla sunulmuştur. Şuranın açılışında Milli Eğitim Bakanı Ahmet Özel mesleki ve teknik öğretimin önemini şu sözlerle ifade etmiştir: "...memleketimizin iktisadi hayatında büyük bir gelişme olmuş, uzun ve kısır bir tasarruf devrinden dinamik bir yatırım devrine geçilmiştir. Yirminci asır dünyasına ayak uydurmak demek olan bu intibakı, büyük bir hızla başarmak mecburiyetindeyiz. Bu canlı ve hareketli devir, tabiatıyla kendine mahsus bir takım problemler arz edecektir. Bunların başında da meslek ve teknik adamların süratle yetiştirilmesi gelmektedir..."³⁸

Altıncı Milli Eğitim Şurası'nda mesleki ve teknik eğitim bütün yönleriyle ele alınmış ve dört ayrı komisyon kurulmuş, belirlenen konular irdelenerek kararlar alınmıştır. Şurada oluşturulan komisyonlar şunlardır: 1.Halk Eğitimi Komisyonu, 2.Ticaret Eğitimi Komisyonu, 3.Erkek Teknik Öğretim Komisyonu, 4.Kız Teknik Öğretim Komisyonu. Şurada sanayileşen dünyaya uyum sağlamak ve yetişmiş kalifiye eleman ihtiyacını karşılamak, ara insan gücünü yetiştirmek için kız ve erkek teknik öğretimde yeni düzenlemeler yapılmasının gereği ortaya konulmuştur. İlk defa halk eğitimi ele alınmış, amaç, ilke, yöntem, araç-gereç, personel ve teşkilat konuları üzerinde durulmuştur. Hızla değişim yaşayan toplumun yeni koşullara ayak uydurabilmesi için halk eğitimi faaliyetlerinin planlanması kararlaştırılmıştır.³⁹

³⁶ <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP22.htm> (Erişim tarihi: 20.03.2021).

³⁷ MEB, *Altıncı Maarif Şurası, Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1957, s. 12-13.

³⁸ https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113407_6_sura.pdf (Erişim tarihi: 20.03.2021).

³⁹ https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113407_6_sura.pdf (Erişim tarihi: 20.03.2021).

III. TBMM TUTANAKLARINDA DP HÜKÜMETLERİNİN EĞİTİM POLİTİKALARI

Bu bölümde DP Hükümetleri döneminde 1951, 1954, 1957 ve 1960 dönemi bütçe görüşmeleri sırasında millî eğitimle ilgili görüşmeler ele alınmıştır. Bütçe görüşmeleri sırasında genel olarak CHP milletvekilleri kendi dönemlerinde yapılanları öne çıkarmaya çalışırken, DP hükümetleri döneminde izlenen eğitim politikası, yapılanların eksikliği, ülkede eğitimin her kademesinde yapılması gerekenleri gündeme taşımışlardır. Milletvekilleri kendi oy bölgelerine yönelik de daha çok kendi yörelerindeki eksiklikleri dile getirmişlerdir. DP ve CHP milletvekilleri seçim dönemlerinde daha çok seçime ve halkın oyunu almaya yönelik politikalar izlemişler, seçim olmayan dönemlerde ise daha gerçekçi ülkenin ve seçim bölgelerinin problemlerine değinmişlerdir. İlk dönemlerde DP milletvekilleri CHP'in izlemiş olduğu eğitim siyasetini eleştirmiş, eksiklikleri dile getirmişken, CHP milletvekilleri de bu durumları savunmuşlar, ayrıca DP hükümetinin yanlış uygulamalarına değinmişlerdir.

III.1. 1951 Yılı Bütçe Görüşmeleri

1951 yılı bütçe görüşmeleri sırasında, CHP hükümetlerinin ilkökul, ortaokul, lise, mesleki teknik eğitim, yükseköğretim ve halk eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalar vurgulanmıştır. CHP milletvekilleri laik, demokratik, bilimsel ve ilerlemeci milli eğitim politikalarına, Köy Enstitüleri ve başarısına, ülkede okuryazar oranını yükselttiklerine, köylerde okul sayısını artırdıkları, öğretmen sayısını artırdıklarını ifade etmişlerdir. DP İstanbul Milletvekili Mükerrer Sarol eğitim ile gelişmeleri, *“Cumhuriyet Türkiye’si maarif sahasında ehemmiyetli adımlar atmıştır. Hatta ilk senelerde millî eğitim işleri, ileriye doğru yaptığımız hamlelerin âdeta mihrak noktasını teşkil etmiştir. Vatan çocuklarına parasız tahsili mümkün kılmak, kadınlı erkekli okuyup yazmasını bilen bir millet topluluğu haline gelmek, ilk mektep dâvasını ehemmiyeti ile mütenasip bir şekilde ele almak, üniversitenin ıslahı gayesi ile birtakım müspet adımlar atmak, inkılâp tarihimizin ilk fasıllarını kaplamıştır.”*⁴⁰ şeklinde dile getirmiştir.

DP milletvekilleri, CHP hükümeti döneminde sol ve komünist düşüncenin hızla yükseldiği, okullarda komünist yetiştirildiğini, öğretmenleri komünist ideolojiye sahip olduklarını, köylü ile şehirli ayrımı yapıldığı, bu nedenle köy enstitülerinin kapatılarak şehir okulları ile birleştirildiğine, öğrencilerin dini bilgilerinin zayıf kaldığı, bu nedenle artık din eğitimine daha fazla önem verileceğine değinmişlerdir. Bağımsız İzmir milletvekili Halide Edip Adıvar bu konuda, *“Teknik ve müspet ilimler bakımından Türkiye maarifi mazi ile kıyas edilemeyecek kadar ilerdedir. Fakat fikir bakımından, yeni moda maskeler arkasında bir sürü hortlaklar vardır. Bu hortlaklar*

⁴⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, C 5, Toplantı 1, 51. Birleşim, 25.11.1951, Ankara 1951, s. 753-888.

eski zülüm ve istibdatların birer yeni tefsir ve kılıklarından ibarettir. Bunlar yirminci asrın diktatörlerinin markalarıdır. Bunlar makineli korkunç çarklardır; otoriter, totaliter ve diktatör, faşist ve komünist ve sosyalist fikirler.”⁴¹ demiştir.

Ona göre, Cumhuriyet devrinin iptidasından beri eğitim teşkilâtı, daha evvelkilere nispeten daha sağlam, daha modern bir temele dayandırılmış, daha salabetle bir iskelet vücuda getirme gayretinde olmuştur. *“Fakat bu binanın içine bakılırsa ışıkların kısmen yanlış, manevi sıhhate muzır yerlerden sızdığını, iskeletin içindeki kalp ve kafa müstakbel ve daha iyi bir dünya demokrasisini göremeyecek ve hissedemeyecek bir vaziyette olduğu anlaşılır. Işıkların çoğu sağa veyahut sol totaliter meşalelerden sızmış ve halâ da sızmaktadır. Demek ki, bu binanın esasi muhafaza edilecek, ışık menşeleri değiştirilecek, kafaları ve kalbi daha normal surette işleyen bir hale getirilecektir.”* düşüncesinde olmuştur. Milli Eğitim Bakanı, *“Milli Eğitim camiasına sokulmuş olan muzır insanları, komünistleri tamamen tasfiye etmek için giriştiğimiz mücadeleye, başladığımız andaki iman ve heyecanla devam etmekteyiz. Hiçbir tesir, hiçbir tenkit ve hiçbir tehdit bizi bu mukaddes cidalimizden alkoymayacaktır. Bu mücadeleyi yaparken teenni ile hareket ediyoruz ve bunun doğru olduğuna kaniyiz.”* demektedir.⁴²

Tüm milletvekilleri, ülkenin en önemli meselesinin eğitim olduğunu, eğitim içinde de ilkökul ve özellikle köylerde okul açılarak buralara öğretmenin gönderilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Nuri Sertoğlu, *“Köy Türk köylüsü süratle okutulmalıdır. Sandığa atacağı oy pusulasında ne yazıldığını okuyamayan veya bu pusulaya istediğini yazamayan insanların demokrasi yapamayacakları ifade edilir.”* Diyerek, demokratikleşmede öğrenimin ve okur-yazar olmanın önemine değinmiştir. CHP Trabzon Milletvekili Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, ilkökulda bir muallime 65 talebe düştüğünü, ülkede sadece çocukların yarısının öğrenim gördüğü konusunun altını çizmiştir.⁴³

CHP Sinop milletvekili Nuri Sertoğlu da söz alarak, ülkede genel durumu tasvir etmiştir. Buna göre; 15600 köyde 1 472 şehirde olmak üzere 17 000’ni aşan bu okullarda 1600000 öğrenci yer alır. 307 ortaokul, 59 lise, 10 Öğretmen Okulu ve 21 Köy Enstitüsünde toplam 102500 öğrenci vardır. Meslekî ve teknik tedrisatta ticaret okulları, kız ve erkek sanat okulları ile sanat enstitüleri ve akşam kız sanat okulları dâhil 354 okulda 64200 öğrenci, Ankara, İstanbul, İzmir şehirlerindeki 11 yüksekokula 5000’e yakın genç devam etmektedir. Ülkede ikisi İstanbul’da, biri de Ankara’da olmak üzere üç üniversite yar almaktadır.⁴⁴

⁴¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, C 5, Toplantı 1, 51. Birleşim, 25.11.1951, Ankara 1951, s. 753-888.

⁴² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, C 5, Toplantı 1, 51. Birleşim, 25.11.1951, Ankara 1951, s. 753-888.

⁴³ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, C 5, Toplantı 1, 51. Birleşim, 25.11.1951, Ankara 1951, s. 753-888.

⁴⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, C 5, Toplantı 1, 51. Birleşim, 25.11.1951, Ankara 1951, s. 753-888.

III.2. 1954 Yılı Bütçe Görüşmeleri

TBMM 1957 yılı bütçe görüşmeleri sırasında, DP Hükümeti döneminde eğitimle ilgili yapılan faaliyetleri yapılması gerekenler, ilkokul, ortaokul, lise, mesleki ve teknik öğretim ile üniversite ile ilgili mevcut durum, yapılanlar ve yapılması gerekenler üzerinde tartışma olmuştur. DP milletvekilleri daha çok din eğitimi, İmam-Hatip ve İlahiyat Fakülteleri meselelerine değinirken CHP milletvekilleri daha çok eğitim konusundaki eksiklikler ile yapılması gerekenler üzerinde durmuştur. Eğitime ayrılan pay 1950 yılı bütçesi 177 milyon lira iken 1954 yılı bütçesinde 260 milyon liradır. 1954 yılında yeniden üç bin öğretmen vazifeye girme imkânına sahip olmuştur.⁴⁵

DP Seyhan Milletvekili Remzi Oğuz Arık söz alarak maarif meselesine değinmiştir. Maarife ayrılan bütçenin yetersizliğine, muallim eksikliğine vurgu yapmıştır. Ayrıca öğretmenlerin geçimi, terfi, kadro problemi, yolluğunu düşündüğünü ve bu nedenle nesil yetiştirme işini üzerlerine verimlice alamadıklarını söylemiştir. Yeni öğretmen Mektepleri Kanununda, % 75 kontenjan köylü çocuğuna tahsis edilmesinin önemine, köylü çocukların yükseköğretim görmede çektikleri sıkıntılara, Köy enstitülerini bitiren öğretmenlerin mecburi hizmet meselesi, maaş meselesi ve yedek subaylık meselelerinin çözülmüş olmasını anlatmıştır.⁴⁶

Maarifin, kendisinin yalnız ders okutmakla değil; bu millete kardeş, insanlığa aynı düşüncede insanlar yetiştirmekle de ödevli olduğunu hatırlasa veya buna tereddütsüz inansa, bu meseleyi mutlaka çözeceğini söylemiştir. Okullarda çeşitli faaliyet alanlarını kapsayan kulüplerin kurulması gerektiğine değinmiş, ilkokul öğretmenlerinin müfettiş olabilmesinin önünün açıldığı, halk eğitim kursları ve çeşitliliğine, teknik öğretime verilen önemi dile getirmiştir. Kışın uzun sürdüğü bölge ve illerde kurslar açılmıştır, örneğin Bitlis'te halıcılık kursu gibi.⁴⁷

DP Erzurum Milletvekili Milli Eğitim Bakanı Rıfık Salim Burçak, Türkiye'nin ilköğretim dâvasının çok yakın bir zamanda ve birkaç sene içinde halledilecek küçük ve ehemmiyetsiz bir dâva olarak kabul etmeye imkân olmadığını söylemiştir. Demokrat Parti iktidarı iş başına geldiği zaman ilköğretimde 587 okul binası tamamen yıkılmış veya tehlikeli durumda olduğundan boşaltıldığını, 98 ilkokul binasının vaktinde ikmal edilmediği için tamamen harap olmuş bulunduğunu ifade etmiştir. 918 büyük binanın büyük ölçüde tamire muhtaç olduğu için derhal tamirlerinin yapılması gerekmektedir. 303 okul binasının damlarının toprak olduğu için ha-

⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), Devre 9, C 28, İçtima 4, 49. İnikat, 24.11. 1954, TBMM Yayınları, Ankara 1954, s. 803-880.

⁴⁶ TBMM ZC., Devre 9, C 28, İçtima 4, 49. İnikat, 24.11. 1954, s. 803-880.

⁴⁷ TBMM ZC., Devre 9, C 28, İçtima 4, 49. İnikat, 24.11. 1954, s. 803-880.

rap olduğunu, 1759 okul binası inşaatının noksan kaldığını, DP'nin iktidarı ilkokul olarak 2331 yaptığını, 1802 ilkokul binasını da tamir ettiğini söylemiştir.⁴⁸

DP İktidarı, iş başına geldiği zaman Türkiye'de 276 ortaokul mevcutken 1954 yılında bu sayı 402 olmuştur. Bu okulların 33'ü 1953'te açılır. Bugün son zamanlarda ilçe haline getirilmiş nahiyeler istisna edilirse 121 ilçede henüz ortaokul olmadığı belirtilir. 1950 senesinde ülkede 58 lise mevcutken, bugün 68 lise vardır. Lisesi olmayan 15 vilâyet daha vardır. Bilhassa atölye bakımından, ders aletleri bakımından ve öğretmen bakımından bütün ihtiyaçları karşılanmadıkça yeniden lise açılmasından kaçınılmaktadır.⁴⁹

1952 senesinde 5 adet açılmış olan ziraat makineleri ve motor tamir atölyeleri şubelerine 1953 senesinde 4 tane daha ilâve edilmiş, 1955 yılında 4 yerde daha açılmıştır. Buralarda da, ziraat makineleri ve motorları ufak parçalarını aynı zamanda imal edecek olan personel yetiştirilmektedir. Bu şubeler ziraat makine ve motorları tamir atölyelerinden ziyade mevsiminde halkın ihtiyacına cevap verecek yolda faaliyette bulunmaktadır. 1953 yazında 71 Sanat Enstitüsünde 27 803 adet pulluk, mibzer, biçerdöver, traktör gibi makineler tamir edilmiştir. Sanat Enstitülerinin elektrik şubeleri açılmış, radyo şubeleri, sıhhi tesisat ve kaloriferlik şubeleri, seramik şubesi, yol makineleri hizmetleri uzmanlık şubeleri mevcuttur. Bu tedrisatın asıl müesseselerinde böyle olduğu gibi kurslarında da bir gelişme göze çarpmaktadır. Köy gezici kursları çeşitlendirilmiş ve makineler artırılmıştır. Bugün 701 köyde gezici kursları vardır. Aynı zamanda esnaf ve halk eğitimi kursları açılmıştır.⁵⁰

DP hükümetinin programında yer alan Doğu üniversitesi ile ilgili bir gelişme olmaması nedeniyle CHP Kars Milletvekili Sırrı Atalay Doğu üniversitesi meselesini 1950 - 1954 seneleri arasında sadece 1,5 rapor olduğunu, Veteriner Fakültesi ve Ormanlık Araştırma Enstitüsü'nün Kars'ta olması gerektiğini ifade eder. Ayrıca dört yıllık zaman içinde Kars'a 15 okul bile yapılmadığını, Doğu Anadolu'nun birçok yerinde ortaokul yapıldığını, çoğunda bir tek öğretmen, ilkokulda beş öğretmen, ortaokulda bir öğretmen olduğunu söyler.⁵¹

III.3. 1957 Yılı Bütçe Görüşmeleri

DP Kocaeli Milletvekili Turan Güneş'e göre, öğretim sisteminde bir plansızlığın bir keşmekeşin mevcut olduğu açıkça görülmektedir. Bir Millî Eğitim plânında mevzu bahis olan şey öğrenmek ihtiyacı karşısında

⁴⁸ TBMM ZC., Devre 9, C 28, İçtima 4, 49. İnikat, 24.11. 1954, s. 803-880.

⁴⁹ TBMM ZC., Devre 9, C 28, İçtima 4, 49. İnikat, 24.11. 1954, s. 803-880.

⁵⁰ TBMM ZC., Devre 9, C 28, İçtima 4, 49. İnikat, 24.11. 1954, s. 803-880.

⁵¹ TBMM ZC., Devre 9, C 28, İçtima 4, 49. İnikat, 24.11. 1954, s. 803-880.

personel, ana temel unsur olan öğretmen, bina ve malzemedir. CHP Tunceli Milletvekili Grubu Adına Fethî Ülkü, Maarif Vekâleti halen 1926 da çıkmış olan Teşkilât Kanunu çerçevesi içinde yapılandırılmış bulunduğunu ifade eder.. Özel okullar, İmam-Hatip, okul öncesi gibi birçok konu teşkilatta tam olarak tanımlanmamıştır. Maarif hayatında, Maarif Vekâleti vazifeleri içinde en büyük yük şüphesiz öğretmenindir. Muhtelif tahsil kademelerinde, ilk, orta, lise, teknik ve yüksek öğretmen kadrosu maalesef bugün kifayetsizlik arz etmektedir. Ancak % 36'sı okuryazar olan Türkiye'de ilköğretim seferberliğinin ikmal edilmiş olması bu milletin en vazgeçilmez ihtiyacıdır.⁵²

Turan Güneş, 1950 -1951 de 17 770 iken bugün 31 000 küsura çıkmış. Artış nispeti % 80'dir. Maarif Vekâletinin mektep ve bina olarak rakam % 90'dır. Öğretmen artışı ise % 15 olarak gösterilmektedir. Ticaret liselerini bir misal olarak zikredilirse % 112'dir, okul adedinde % 11'dir. Köy Enstitülerinin talebe sayısı % 34 artıyor, okul adedi % 58 artıyor. Buna göre ülkede öğrenci sayısı artarken öğretmen sayısı azalmıştır.⁵³

Fethî Ülkü, 1955 te okuyan çocuk miktarı ile 1956 yılında okuyan çocuk miktarı mukayese etmiştir. Ona göre, 1956'nın aleyhine 27 632 olarak meydana çıkar. Yani okuyamayan çocuk miktarı 1956 yılında 27 638 adet artmıştır. Bu demektir ki, okuyamayan çocuk miktar nüfusa göre günden güne fazlalaşmaktadır. Bunun yanında köy adedi de günden güne artmakta olduğuna göre okula ihtiyaç da aynı miktarda çoğalmaktadır. İhtiyaç olan 71 000 ilkokul öğretmenini bulabilmek için daha 35 000 öğretmene ve 17 884 okula gerek vardır. Öğretmen ihtiyacının nüfus artışına göre çoğaldığı nazarı itibara alınarak bu tahsisin mütenasip olarak artırılması lâzımdır.⁵⁴

Cumhuriyetçi Millet Partisi Kırşehir Milletvekili Ahmet Bilgin, İlköğretim dâvasının en önemli meselelerden olduğuna vurguda bulunarak, öğretmen ve okul meselesine dikkat çekmiştir. Buna göre, adet itibariyle öğretmenlerin kifayetsizliği de yine malûmdur. DP Denizli Milletvekili Mehmet Karasan ise, "ülkede okuryazar nispeti % 36,5'tir, Türkiye'de 19 000 ilkokul vardır. Hali hazırda okul dışındaki çocukların % 65'i okula devam etmektedir", diyecektir.⁵⁵

DP İstanbul Milletvekili Aleksandros Hacıpulos, ülkede ikili, üçlü ve dörtlü öğretim ile ilgili görüşlerini ifade etmiştir. Ahmet Bilgin, orta öğretimde yeterli derecede öğretmen bulunmadığına, ortaokulda okuldan ziyade öğretmene önem verilmesi gerektiğine, liselerde programların çok yüklü olduğuna değinmiştir. AP Çorum Milletvekili Kemal Biberoglu

⁵² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 10, C 17, İçtima 3, 46. İnikat, 25.11.1957, TBMM Yayınları, Ankara 1957, s. 845-850.

⁵³ TBMM ZC., Devre 10, C 17, İçtima 3, 46. İnikat, 25.11.1957, s. 845-850.

⁵⁴ TBMM ZC., Devre 10, C 17, İçtima 3, 46. İnikat, 25.11.1957, s. 845-850.

⁵⁵ TBMM ZC., Devre 10, C 17, İçtima 3, 46. İnikat, 25.11.1957, s. 845-850.

mesleki ve teknik eğitimin önemine dikkat çekmiştir. Ahmet Bilgin, “Üniversiteler memleketin gidişi üzerinde ışık tutan, iktisadi, içtimai ve kültürel hayatta aydınlık gösteren birer müessesedirler. Üniversite muhtariyeti bir defa daha taarruza uğramıştır. Türkiye’nin birçok güzide ilim adamı üniversiteden ayrılmak zorunda kalmıştır.” diyecektir. CHP Malatya Milletvekili İsmet İnönü, üniversitelerin içinde bulunduğu durumu anlatmıştır. Üniversitelerin Türkiye’de bilim yuvası sıfatından uzaklaştıklarını ve yönlendirme yapmadıklarını, hükümetin üniversiteleri kifayetsizleştirdiğini anlatmıştır. CHP Tunceli Milletvekili Fethi Ülkü, üniversitelerin talebe cevap verecek durumda olmadığını ifade eder. Üniversitelerde asistanların maaşları düşüktür. Üniversite tahsili için yurdun çeşitli yerlerinden gelen gençlerin ihtiyacını karşılayacak yurtlar bulunamamaktadır.⁵⁶

AP Gümüşhane Milletvekili Sabrî Özcan San da, “Ülkede yetiştirme yurtları Sayısı 41’dir. Buralarda 4 052 çocuk bakılır. Bu çocuklardan 377 tanesi sağır ve dilsiz, 155 tanesi kördür. Mütebakisi ise korunmaya muhtaç normal çocuklardır. 1955 istatistiklerine göre sıfır ile 18 yaş arasındaki çocukların miktarı 11 milyonunun üzerindedir” tespitlerini yapacaktır.⁵⁷

DP İstanbul Milletvekili Başbakan Adnan Menderes de şu fikirlere yer vermiştir:

“Muhterem arkadaşlar; sıkıntılardan bahsediliyor. Programsızlık, şu, bu... Bütün dünyaya karşı Türkiye’yi bir aczi mutlak içinde göstermek için âdeta savatılıyor. 1950 den sonra bir şey yapmadıysa, 1950 den bu yana Türkiye hiçbir mesafe kat etmemişse, bu memleketin âtisinden nevmidolmak lâzımdır. 17 000 köy pek yakında okullarına kavuşacaklardır. Okullara öğretmen yetiştirmek için 40’tan fazla öğretmen okulu açılıyor. Fakat bu kâfi gelmiyor. Binlerce ortaokul ve lise melunları kısa kurslarla meslekî formasyonlarını tamamlayarak ve hiç zaman kaybetmeden bu vatan köşelerine öğretmen olarak gönderilmeleri yerinde olur. Mevcut 40 000’e yakın öğretmenin ekserilikte teftiş göremiyor; mevcut 300 müfettişin 500’e çıkarılması için bakanlık süratli tedbirler almalıdır. Memleketin muhtelif bölgelerinde 14 üniversite yapılacaktır. Ortaokullarda öğretmen sayısı bilhassa yabancı dil muallimleri çok noksandır. Hal çaresi lise mezunlarını tekâmül kurslarından geçirerek birleştirmek lâzımdır. Ayrıca Doğu’da ve Orta - Anadolu’da olmak üzere iki eğitim enstitüsünün hemen açılması şarttır.”⁵⁸

Orta öğretimde tedarikatın merkezi sıkleti ezberciliktir. Program ve metotların tamamen değiştirilerek; müşahede laboratuvar esasına göre tedarikatın tanzimi ve talebelerin kabiliyetlerine göre yetiştirilmeleri lâzımdır Beden Terbiyesi Kanunu çok gecikmiştir, Bu kanunun tezce çıkarılması hususunda; vekâletin çok dikkatli ve devamlı takip edici çalışması lâzımdır.”⁵⁹

⁵⁶ TBMM ZC., Devre 10, C 17, İçtima 3, 47. İnikat, 26.11.1957, s. 852-888.

⁵⁷ TBMM ZC., Devre 10, C 17, İçtima 3, 47. İnikat, 26.11.1957, s. 852-888.

⁵⁸ TBMM ZC., Devre 10, C 17, İçtima 3, 47. İnikat, 26.11.1957, s. 852-888.

⁵⁹ TBMM ZC., Devre 10, C 17, İçtima 3, 47. İnikat, 26.11.1957, s. 852-888.

III.4. 1960 Yılı Bütçe Görüşmeleri

1960 yılı bütçe görüşmeleri sırasında CHP'li milletvekilleri ile DP milletvekilleri daha çok siyasi çekişmeleri eğitim politikalarına yansıttıkları görülmektedir. Genel olarak ülkede okuryazar oranının yükseltilememesi, köylerde okul ve öğretmen meselesinin, şehirlerde ortaokul, lise, mesleki ve teknik eğitim meselelerine, üniversitede ise daha çok öğretim üyelerinin siyasi faaliyetleri, görevden uzaklaştırılmaları, öğretmenlerin maaşları ve ek ders ücretlerinin yetersiz oluşu, bu nedenle de öğretmenlerin başka mesleklere yöneldikleri gibi problemlere değinmişlerdir. DP Burdur milletvekili Fethi Çelikbaş Türk demokrasininin gelişmesini öğretmenlerin her kademedeki okullarda öğrencilerine demokrasi konusunda verecekleri terbiyeye bağlı bulunduğunu belirtir.⁶⁰

CHP Erzincan Milletvekili Rauf Bayındır ilkokullarda üçlü, dörtlü tedrisat olduğunu ve buna son verilmesi gerektiğini söyler. Malatya Milletvekili Mehmet Tevfik Ünsalan, *"ilkokulu bitiren köylü çocuğu orta tahsil yapmak için şehre geliyor, çocuğun anası, babası da çok zaman şehre yerleşiyor ve bu suretle de şehirlere akın başlıyor. Eğitimcilerin ders verdiği okullar kapatılmıştır. Yerlerine yenileri de ikame edilmemiştir"* diyecektir. DP Isparta Milletvekili Ali Lâtifaoğlu, *"1950'de 1461598 ilkokul öğrencisi varken ve 27 bin öğretmen mevcut iken öğrenci sayısı % 64 artarak 2240000 olmuştur, öğretmen sayısı da % 90 artarak 51245 olmuştur, diyerek"* artışa dikkat çekmiştir. Atif Benderloğlu ise, *"2'li tedrisat mevzuunda bugün bütün dünya terbiyecileri bu noktada fikirlerini açıklamış değildir. 2'li tedrisatın lehte ve aleyhte olup olmadığı tetkik ediliyor. 3'lü tedrisat mevzuunda 22 bin öğrenci 36 okulda okumaktadır. İkili tedrisat 22 bin küsur mektep içinde 1275 tanedir"* diyerek fikirlerini ortaya koyacaktır.⁶¹

CHP Ankara Milletvekili İbrahim İmirzaloğlu, okulların bilhassa tamerinin süratle yapılması ve bu hizmette harekete hemen geçilmesi gerektiğine değinerek, *"Örneğin Kızılcahamam'ın Güven bucağındaki okul sulak bir araziye, bir çayır kenarına yapılmıştır. Temelinden bodruma su dolmakta ve bu okulda okuyan çocuklar da rutubetten hastalanmaktadırlar. 1959 yılı ile 1960 yılı arasında yapılan okulların adedi köylerde 472, şehirlerde 75'dir. 1959 dan 1960 yılına geçerken 1 966 öğretmenden 405'i 472 yeni okul yapılan köylere verilirken 1561 öğretmen şehirlerdeki 75 okula veriliyor. Buna göre köylerde yeni yapılan 67 okul öğretmensiz olarak inşa edilmiştir. 1950'de 46 öğrenciye bir öğretmen düşerken, 1960 da bir öğretmene 48 öğrenci düşmektedir. Talebelerine hâkim olmayan öğretmen, öğrencilerin okullarını tahrib etmesine de mâni olamamaktadır. Şu hale göre maarif dâvasının düşümü olan öğretmen meselesini evvelâ halletmek şarttır"* diyecektir.⁶²

⁶⁰ TBMM ZC., Devre 11, C 13, İçtima 3, 48. İnikat, 26.11.1960, s. 612-676.

⁶¹ TBMM ZC., Devre 11, C 13, İçtima 3, 48. İnikat, 26.11.1960, s. 612-676.

⁶² TBMM ZC., Devre 11, C 13, İçtima 3, 48. İnikat, 26.11.1960, s. 612-676.

CHP Van Milletvekili Saî Erdînc, Doğu illerindeki eğitim durumunu şu şekilde dile getirmiştir: Ağrı'nın 100 köyünün sadece 21'inde, Bitlis'in 35, Siirt'in 28, Elâzığ'ın 37, Diyarbakır'ın 28, Urfa'nın 28, Van'ın 23, Muş'un 33, Erzurum'un 38, Mardin'in 23 köyünde okul vardır. Bu illerde okulu olmayan köy adedi: 4 281'dir. Tahsilden mahrum çocuk adedi de 190 599'dur. Kültür seviyesine ulaşmalarını temenni ettiğim meselâ İstanbul'un 100 köyünün 98 inde, Kırklareli'nin 95, Tekirdağ'ın 87, Eskişehir'in 86, Denizli'nin 80, Bilecik'in 83, Edirne'nin 88, Muğla'nın 90, Sakarya'nın 83, Isparta'nın 88 köyünde okul vardır. Bu illerde okulu olmayan köy adedi 392'dir. Tahsilden mahrum çocuk adedi de 46 210'dur. Doğu - Anadolu'nun okul dâvası zaruret faalini almıştır. Bu 10 ilin okul ihtiyacı % 27'dir. 1959'da bu ihtiyaç nazara alınmayarak % 15 nispetinde az yardım yapılmıştır. Diğer arz ettiğim on vilâyete ise % 2,4 yerine 6 misli fazla para yardımı yapılmıştır. Okuldan mahrum olan çocukların % 23'ü arz Doğu'daki 10, % 5 de Garp'taki 10 ildedir. Saî Erdînc 1960'da yapılacağı söylenen 1 400 okuldan hissesine düşmesi icap eden 378 okulun Doğu'daki illerde yapılmasını istemektedir.⁶³

DP Kayseri Milletvekili Servet Hacipaşaoğlu, 1950'de eski iktidardan 8 bin küsur köy ilkokulu devralındığını, bunlardan 3 bin küsuru hiç kullanılabilecek kadar harap, 5 bin küsuru da kullanılabilecek vaziyette olduğunu, söylemiştir. Servet Hacipaşaoğlu, CHP'nin okul yaptırma politikası ile ilgili olarak şu örneği verir: "Kayseri'nin bir köyünde iki kadın hatırlarım, bu iki kadın zorla mektep yaptırmak için mektep duvarlarını yapmak üzere inşaat başına getirilir, sabahtan akşama kadar duvar yaptırılır. Bu kadınlar akşam evlerine giderler, gece kimse görmeden tekrar gelir yaptıkları duvarları yıkarlar. Ertesi günü jandarmaların zoru ile tekrar... C.H. Partisi niçin millet sevgisini kaybetti. Bunu tetkik ettiğimiz zaman bunun sebeplerinin en başında köylerde takip edilen ilkokul dâvaları gelir."⁶⁴

CHP Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu, Maarif Dâvasının temelini öğretmen dâvası teşkil ettiğini, ilâve ders ücretleri artırılmasının gereğini ve ek görev ücretleri de artan fiyatlara ve ağırlaşan geçim şartlarına intibak ettirilenin gereklerine dikkat çekmiştir. Ali Lâtifaoğlu, öğretmenlerin mesleğini terk ettikleri bir vakıadır, serbest iş sahasında daha fazla ücret bulan öğretmen teknik sahada, akademik öğretim yapan öğretmenlerin ve bilhassa yabancı dil öğretmenlerinin diğer sahalarda iş bularak ayrıldıkları görülmektedir, diyecektir. Ona göre, seyyar kütüphaneler, ilkokul kütüphaneleri ve şehir kütüphaneleri acilen çoğaltılmalıdır. Üniversite öğrencilerin aylık burs miktarı yetersizdir. Bugün üniversitelerde 46 000 talebe okumaktadır.⁶⁵

⁶³ TBMM ZC., Devre 11, C 13, İçtima 3, 48. İnikat, 26.11.1960, s. 612-676.

⁶⁴ TBMM ZC., Devre 11, C 13, İçtima 3, 48. İnikat, 26.11.1960, s. 612-676.

⁶⁵ TBMM ZC., Devre 11, C 13, İçtima 3, 48. İnikat, 26.11.1960, s. 612-676.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada iki kutuplu (bir tarafa ABD diğer tarafta SSCB) yeni dünya düzeninin kendine özgü yeni siyaseti de oluşmuştur. ABD ve SSCB endeksli oluşan iki kutuplu yapı ile başlayan soğuk savaş dönemi, Türk siyasi hayatına da etki etmiştir. Bu bağlamda ABD yanlısı partiler daha çok kendilerini milli, demokrat, özgürlükçü ve liberal olarak nitelerken SSCB yanlısı partiler de halkçı, devletçi, işbirlikçi, paylaşımcı, eşitlikçi gibi tanımlamalara girmiştir. DP kuruluşu itibaren isminden de anlaşılacağı üzere demokrasiden yana bir siyasi oluşumdur, her ne kadar kurucu kadroları CHP'den ayrılma olsa dahi. DP programında eğitime milliliğe, milli ahlak, maneviyata yer vererek gençliği bu hedefle yetiştirmeyi öngörmüştür. Hükümet programında din ve dünya işlerinin ayrı tutulması ilkesi benimsenmekle beraber, vicdan özgürlüğünün demokrasinin temel ilkelerinden olduğu, bu nedenle de her türlü baskıya son verilmesi gerektiği yer almıştır. DP hükümete gelince Halk Evleri kapatılarak malları hazineye aktarılmış, seçmeli olan din dersleri zorunlu hale getirilmiş ve ders saatleri arttırılmıştır. Ülkede İmam Hatip liselerinin yapılmasına ağırlık verilmiş, kapatılan dini kurumların yeniden açılması, anayasanın eski dildeki haline getirilmesi, ezanına Arapça okutulması konuları önemli uygulamalar olmuşlardır.

Cumhuriyetin en önemli konularından birisini, ülkede eğitim meselesi oluşturmuştur. Bu kapsamda, DP hükümetleri dönemlerinde ülkede okuryazar sayısı yükseltilmeye çalışılırken ilköğretime büyük önem verilmiş bina, öğretmen eksikliği giderilmeye çalışılarak kırsal alanda okullaşma oranı yükseltilmiştir. Orta öğretimde okul, öğretmen ve öğrenci sayısı çoğaltılırken gençlerin bir meslek sahibi olabilmesi için meslek okulları açılmıştır. Böylece meslek sahibi olacak olan gençlerin iş bulma, yuva kurma, ekonomik refahlarını yükseltmeleri hedeflenmiştir. Halkın önemli konularda kendilerini eğitmeleri amacıyla Halk Eğitim Merkezleri açılmıştır.

DP hükümetleri eğitim politikalarını bilim, teknikte ilerlemeye yönelik milli, ahlaki toplumsal değerlere sahip bir nesil yetiştirme çerçevesinde belirlemiştir. DP hükümetlerinde, eğitim, tüm kademeleri en önemli meseleler arasında yer almakla beraber köylere okul götürmek hususu öncelik arz etmiştir. Birinci Menderes Hükümeti ABD'den değişik branşlarda ülke kalkınması için uzmanlar davet edilmiştir. Bu kapsamda ilk gelenlerden bir eğitim uzmanı Watson Dickerman'dır. Kendisi incelemeleri sonunda hazırlamış olduğu raporda köy çocuklarının eğitimi, köy öğretmenlerinin yetiştirilmesi, halkın okuryazar oranı ve eğitim düzeyinin yükseltilmesinin demokrasi yolunda çok önemli yapılması gereken uygulamalar olduğuna değinmiştir.

DP Hükümetleri döneminde iki defa Milli Eğitim Şurası gerçekleştirilmiştir. İlki 5-14 Şubat 1953, ikincisi 18-23 Mart 1957 tarihleri arasındadır.

Beşinci Milli Eğitim Şurası' da Yatılı Bölge okulları gündeme alınmış, okullaşma, Doğu' da bir üniversite açılması, orta ve lise eğitiminde okul ve öğretmen sayıları arttırılmaya çalışılarak ülkede okullaşma oranı her kademede okul, öğretmen, araç ve gereç ihtiyaçları, ikincisinde mesleki ve teknik eğitim, halk eğitimi gibi konulara ağırlık verilmiştir. 1957 yılında gerçekleştirilen Altıncı Milli Eğitim Şurası'nda ağırlıklı konu, Mesleki ve Teknik Eğitim meselesi olmuş, bu kapsamda meslek okulları ile çıraklık okullarının çoğaltılması öngörülmüştür. Ülkede başlayan makineleşme ve makineli üretim nedeniyle ortaya çıkan teknik personel açığı bu şekilde giderilmeye çalışılmıştır. DP hükümetleri döneminde Atatürk, Ege, Karadeniz Teknik ve Ortadoğu Teknik Üniversiteleri açılmıştır. Tevfik İleri döneminde, Ankara' da Yüksek Öğretmen Okulu, İstanbul' da Yüksek İslam Enstitüsü, İzmir' de Buca Eğitim Enstitüsü açılır.

1957 seçimleri sonrasında CHP ve DP arasında giderek artan siyasi çekişme milli eğitim politikalarına da yansımıştır. TBMM' de 1951 yılı bütçe görüşmelerinde CHP milletvekilleri kendi dönemlerinde yaptıklarını anlatırlarken, DP milletvekilleri eski dönemi eleştirmişlerdir. 1954 yılı bütçe görüşmelerinde DP milletvekilleri dört yılda yaptıkları icraatları anlatıp daha yapılması gerekenleri söylerlerken CHP milletvekilleri yapılanların yetersizliği ve eksiklikleri öne çıkarmışlardır. 1957 ve 1960 yılı bütçe görüşmelerinde ise daha çok siyasi polemige yönelik ve milletvekillerin kendi bölgelerindeki ihtiyaçlarla ilgili konuşmalar yaptıkları görülmektedir.

Bütçe görüşmeleri sırasında Milli Eğitim Bakanları ve DP milletvekilleri yaptıklarını ve yapacaklarını dile getirirlerken muhalefet milletvekilleri söz verildiği halde yapılmayanlara, kendi seçim bölgelerindeki okul, öğretmen ile araç gereç eksikliklerini dile getirmişlerdir.

DP hükümetleri genel olarak eğitimin tüm kademelerinde ilkökul, ortaokul, lise, mesleki ve teknik eğitim, üniversite, halk eğitimi gibi alanlarda gelişme sağlamıştır. Ancak ülkede yaşanan nüfus artışı nedeniyle istenilen ölçüde nitelikli bir gelişme sağlanamamıştır. 1950 sonrasında kırsal alandan kentlere göçün başlaması hem ülkede genel olarak okul çağ nüfusunun artması hem de kentlerde çocuk sayısının artması doğal olarak okul ve öğretmen sayılarında beklenen ölçüde artış sağlanamamıştır. DP hükümetleri döneminde okul, öğretmen kız çocuklarının okullaşması, ortaokul sayısının hızla artması, mesleki ve teknik liselerin sayılarının artması ve öğrencilerin daha fazla ilgi göstermeleri, yükseköğretimde Ege, OTDÜ, Karadeniz Teknik, İstanbul Teknik ve Atatürk üniversiteleri ile bunların dışında araştırma enstitülerinin kurulması sağlanmış ve yükseköğretimde çok ileri hamleler yapılmıştır.

DP hükümetlerinin eğitim alanında yaptıkları ülkede okuryazar sayısının artması, aydın kesimin çoğalması, yazılı basının önem kazanması,

ülkede hak ve özgürlüklerin daha fazla dile getirilmesi, savunulması, sivil toplum örgütlerinin yaygınlaşması gibi daha sonraki birçok alanda önemli gelişmelere vesile olmuştur.

KAYNAKLAR

A. Kitaplar, Makaleler ve Tezler

- ALBAYRAK, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayın, Ankara 2004.
- BAŞAR, Erdoğan, *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2004.
- BEŞİNCİ MİLLİ EĞİTİM ŞÛRASI, *Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1954.
- BORAN, Abdurrahman, "Cumhuriyet Döneminde Eğitimde Meydana Gelen Gelişmeler", Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 9, (2000), s. 304.
- ÇİZMELİ, Şevket, *Menderes Demokrasi Yıldızı?*, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2007.
- DAĞLI, Nuran, AKTÜRK, Belma, *Hükümetler ve Programları (1920-1960)*, C 1, TBMM Basımevi, Ankara 1988.
- DİE, *1950 Nüfus Sayımı Verileri*, DİE Yayını, Ankara 1950.
- DİE, *1955 Nüfus Sayımı Verileri*, DİE Yayını, Ankara 1950.
- DİE, *1960 Nüfus Sayımı Verileri*, DİE Yayını, Ankara 1960.
- DICKERMAN, Watson, *Türkiye'de Halk Eğitimi Hakkında Rapor*, Maarif Basımevi, Ankara 1956.
- EKİNCİ, Necdet, *Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1997.
- GOLOĞLU, Mahmut, *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, Goloğlu Yayınları, Ankara 1974.
- GÖK, Fatma, "75 Yılda İnsan Yetiştirme Eğitim ve Devlet", 75 Yılda Eğitim, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s. 1-8.
- GEDİKOĞLU, Şevket, (1978), *Kemalist Eğitim İlkeleri Uygulamalar*, Çağdaş Yayınlar, İstanbul 1978.
- GÜVEN, İsmail, *Türkiye'de Devlet, Eğitim ve İdeoloji*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2000.
- KARPAT, Kemal Haşim, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1967.
- KILIÇ, Emre, *Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikası (1950-1960)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir 2008.
- MEB, ALTINCI MAARİF ŞÛRASI, *Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1957.
- MİLLİ EĞİTİM ŞÛRALARI (1921-2006), Milli Eğitim Basımevi, Ankara 2006.

- OKUDAN, İskender, *Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, Ankara 2006.
- ÖZDEMİR, Yusuf, Elif Aktaş, "Halkevleri (1932'den 1951'e Kadar)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 45, Erzurum 2011, s. 235-262.
- SAKAOĞLU, Necdet, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.
- ŞAHİN, İsmail, *Demokrat Parti Hükümetleri Dönemindeki Eğitim-Kültür Politikaları*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kayseri 1998.
- TEKELİ, İlhan, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C III, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 665.
- TOKER, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları (1944-1973)*, *Demokrat Parti'nin Altın Yılları (1950-1954)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1991.
- TORUN, Esmâ, *II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Kültürel Değişimler -İç ve Dış Etkenler- (1945-1960)*, *Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları*, Antalya 2006, s. 309.
- TBMM TUTANAK DERGİSİ*, Dönem 9, C 5, Toplantı 1, 51. Birleşim, 25.11.1951, TBMM Yayınları, Ankara 1951, s. 753-888.
- TBMM TUTANAK DERGİSİ*, 9. Devre, C 6, TBMM Yayınları, Ankara 1953, s. 81.
- TBMM TUTANAK DERGİSİ*, 9. Devre, C 6, 16.06.1950, TBMM Yayınları, Ankara 1950.
- TBMM ZABIT CERİDESİ*, Devre 9, C 28, İçtima 4, 49. İnikat, 24.11. 1954, TBMM Yayınları, Ankara 1954, s. 803-880.
- TBMM ZABIT CERİDESİ*, Devre 10, C 17, İçtima 3, 46-47. İnikat, 25/26.11.1957, TBMM Yayınları, Ankara 1957, s. 845-850.
- TBMM ZABIT CERİDESİ*, Devre 11, C 13, İçtima 3, 48. İnikat, 26.11.1960, TBMM Yayınları, Ankara 1960, s. 612-676.
- WOFFORD, Kate V., *Türkiye Köy İlkokulları Hakkında Rapor*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1952.
- YİĞİT, Ali Ata, *İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası (1938-1950)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992.
- YÜCE, Caner, *Demokrat Partinin Eğitim Politikası ve Cumhuriyet Halk Partisinin Muhalefeti*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon 2008, s. 23.

B. İnternet Kaynakları

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP20.htm> (Erişim tarihi: 20.03.2021).

<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP21.htm> (Erişim tarihi:
20.03.2021).

<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP22.htm> (Erişim tarihi:
20.03.2021).

https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113340_5_sura.pdf
(Erişim tarihi: 20.03.2021).

https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113407_6_sura.pdf
(Erişim tarihi: 20.03.2021).